

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ДЕСЕТИ

РАЗЛИЧИЯ ПРИ ПРИИМЕННАТА ПАДЕЖНА УПОТРЕБА НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА В СРЕДНОБЪЛГАРСКИ ЧЕТИРИЕВАНГЕЛИЯ ОТ XII И XIII ВЕК

Мария Мъжлекова

Въпросът, засягащ употребата на родителен и дателен падеж с притежателно значение в среднобългарските писмени паметници, е актуален. Все още не е направено пълно описание на приименните употреби в нито един от паметниците от XII–XIV век. Отделни примери от тези паметници са цитирани в работите на някои слависти. Измежду тях най-голям принос има монографията на А. Минчева «Развой на дателния притежателен падеж в българския език». Четвърта глава от книгата е озаглавена «Дателен падеж за принадлежност в среднобългарските писмени паметници от XII до XV в.» (Минчева 1964: 76-114). Проучваните в нея въпроси са три — «Приименен дателен падеж на мястото на по-стар родителен» (с. 77-81), «Отношение между родителния и дателния падеж при тяхното използване в среднобългарската книжнина» (с. 81-88) и «Разновидности на дателния падеж с притежателно значение в среднобългарските паметници» (с. 88-114). За илюстрация е използван богат езиков материал, извлечен от най-различни по съдържание среднобългарски писмени паметници. От евангелските текстове примерите за илюстрация са изключително малко и са подбрани най-вече от Добрейшевото евангелие и ръкописи № 18, № 22 и № 33, съхранявани в Народната библиотека «Кирил и Методий» (София). Цитираните примери са съпоставени със старобългарските евангелия, например: Лк 7:12 *къ вратомъ градоу рѣк. № 22 — къ вратомъ града Мар* (използваните съкращения се дават в края на работата), *Зогр, Ас* [с. 78], Йо 21:20 *на прѣсехъ ѣмоу Ди* — *на прѣси его Мар, Зогр, Ас* [с. 78], Мк 7:35 *слоуху ѣмоу рѣк. № 18 — слоуха его Мар, Зогр, Ас* [с. 79], Мт 21:12 *дѣскы трѣжникомъ Ди*, рѣк. № 22 срещу *трѣжникомъ в Мар, Зогр, Сав* [с. 91-92] и други.

При издаване на среднобългарски писмен паметник (тук имаме предвид евангелските преписи) някои автори представят и езиковите му особености. Към синтактичните особености на Добрейшевото евангелие Б. Цонев отбелязва, че «известната употреба» на дателен падеж вместо родителен «е обикновена в нашия паметник» (Цонев 1906: 91) и цитира

иллюстративни примери, между които са *оѡрѡтѡнѡнѡ гла҃вѣ и҃вана, ѡ на҃чѡла съз҃данио҃у, вѡртѡпѣ раз҃воиникомѣ, на двѣри гробо҃у, въ ѡпоу҃щенїи грѣхо҃мѣ, дѣлателѣ неправдѣ, дѣнїи мѣщению* и други. Особено ценен принос на автора представлява съпоставянето на данните на среднобългарския паметник със старобългарските четириевангелия — Зографско и Мариинско. Различията са отразени при издаването на евангелския текст от XIII век. Данните от сравняването на трите четириевангелия са представени след текста на *Ди* в специална част под заглавие «Положение на Добрейшево евангелие към Зографско и Мариинско». След подробно изложение на общото и различията между тях, Б. Цонев заключава, че трябва «да признаем очевидния факт, че нашият паметник се посреща в много повече случаи с М а р., отколкото със З о г р. е в.» (Цонев 1906: 263).

Текстът на друг български паметник от XIII век е обнародван от Е. Дограмаджиева и Б. Райков. Изданието на Боянското евангелие е придружено с палеографско, кодикологично и езиково описание. Езиковите особености са представени от Е. Дограмаджиева. При разглеждане на синтактичните особености на първо място е поставен въпросът «*Разпадане на надежната система*». Тук авторката изказва мнение, според което в този писмен паметник «широко е отразен процесът на изместване на родителния притежателен от дателния притежателен падеж» (Дограмаджиева 1981: 52). Представените няколко именни конструкции за илюстрация са съпоставени с някои други среднобългарски и старобългарски евангелия, например: Мт 13:55 *вратѡна юѡмѣ — вратѡрѣ е҃го Мар, Зо҃гр, Ди*; Лк 10:21 *ѡи и нѣбѣси и зѣмли — ѡи нѣбѣ и зѣмля Мар, Зо҃гр, Ас, ѡи нѣвоу и зѣми Са҃в, ѡѡе нѣси и зѣми Ди* и други. Считаме, че по въпроса за изместването на *Genitivus possessivus* от *Dativus possessivus* категорично становище може да се изкаже едва след проучването на всички приименни падежни употреби от целия текст на *Бан*.

Казаното по-горе дава основание да насочим вниманието си към среднобългарските евангелските преписи с цел да се ексцерпират и анализират приименните родителни и дателни употреби с притежателно значение. Получените резултати биха допринесли още повече за изясняване употребата на тези два падежа, а количествените показатели ще дадат отговор на въпроса за отношението между тях.

При подбора на всички конструкции (съчетания), включващи приименна употреба в родителен или дателен падеж, засвидетелствани в среднобългарски четириевангелия от XII и XIII век се оказа, че при една и съща именна конструкция в някои преписи се наблюдават различия. Имат се предвид такива примери, при които вместо родителен падеж се открива дателен или обратно, срещу приименна падежна употреба се явява притежателно прилагателно име или отсъствие на определящ член на конструкцията.

Материалът за анализ е извлечен от три среднобългарски четириевангелия — от XII век *Добромирово*, а от XIII *Банишко* и *Добрейшево*. Отделените

именни конструкции са съпоставени с глаголическите *Зогграфско* и *Мариинско*, а така също и с техните съответствия в гръцкия евангелски текст по критическото издание на Nestle — Aland. Това дава възможност да се изнесат най-различни количествени сведения за отношението между сравняваните евангелски текстове, отчитайки три страни — между проучваните среднобългарски писмени паметници от XII и XIII век; между среднобългарските и глаголическите четириевангелия; между българските евангелски преписи и използвания за сравнение гръцки източник.

Определените именни конструкции съдържат два основни члена, всеки от които може да бъде разширен със съгласувано определение, Това означава, че те са или двучленни, или включват в състава си повече от два члена. Тези конструкции са специфичен вид, защото между основните членове няма съгласуване, независимо че единият от тях е определение на другия. Като водещ, *определяем*, член на именната конструкция (по-нататък = *O1*) участва съществително име или субстантивизирана употреба на друга част на речта. *Определящият* член (по-нататък = на *O2*) е приименна употреба в родителен или дателен падеж и изразява притежание. Във всички случаи *O2* е несъгласувано определение. Ако някой от основните членове на дадена конструкция има свое съгласувано определение, то се бележи с *O3*. Според мястото на *O2* в конструкцията синтактичните модели са два — *O1 + O2* и *O2 + O1*, а когато някои от членовете имат свое разширение или се намират в съчетание със спомагателния глагол, синтактичните формули могат да бъдат най-различни.

Установи се, че броят на именните конструкции с различие в отделните евангелски преписи от XII и XIII век е значително голям. Затова в настоящата работа се представят само конструкциите, чиито *O2* е означен със съществително име. Несъответствията са от различен характер, но преобладават основно три — вместо родителен падеж се явява дателен или обратно, срещу приименната падежна употреба се открива притежателно прилагателно или отсъствие на определящия член на конструкцията.

Основа за съпоставителен анализ служат 69 конструкции, като отношението *родителен* : *дателен* е 52:17. Количественият показател в сравняваните шест евангелски текста също е различен: в *среднобългарските* — 37:11 в *Бан*, 28:24 в *Ди* и 22:20 в *Дм*; в *старобългарските* — 46:12 в *Мар* и 45:9 в *Зогр*, а в *гръцки* е 55:4. Общият брой на представените конструкции с *O2* съществително име е 313.

Именните съчетания се описват в две основни групи в зависимост от падежа на *O2*. Във всяка група се извършва вътрешно прегрупиране според различията при *O2*, а след това се оформят подгрупите според среднобългарските преписи, при които комбинациите са най-различни. При

представянето на конструкциите (само при необходимост се дава по-голям контекст) най-напред се сочат данните от *Бан*, тъй като този препис съдържа Евангелието от Матей, което липсва в *Дм*, а в *Дш* започва с Мт 10:27. При различие в *Бан* на първо място се цитира *Дм* или *Дш*. Данните от *Зогр* и *Мар* се намират след паметниците от XII и XIII век, когато има съответствие. Различията се цитират след тире, а гръцкото съчетание — след примера, който е най-близо до него.

I. ПРИИМЕННИ УПОТРЕБИ В РОДИТЕЛЕН ПАДЕЖ (52).

I. 1. СРЕЩУ РОДИТЕЛЕН ПАДЕЖ — ДАТЕЛЕН (30). Именните конструкции от подгрупата представляват интерес, тъй като в един и същ евангелски цитат се открива различие по отношение падежа на *O2* в някои от сравняваните български преписи. Тези примери могат да се причислят към други подобни при проучване въпроса за конкуренцията между *Genitivus possessivus* и *Dativus possessivus*, началото на която е поставено още през старооългарския период от историческото развитие на нашия език.

I. 1. 1. Срещу *Бан* и *Дш* — *Дм* (11). Членовете на две от конструкциите се намират в последователен ред. Синтактичният им модел е *O1* + *O2*. При първата се наблюдава различие по отношение числото на *O2*. Точно съответствие с гръцкия *O2* има само в *Мар* — и по падеж (още и в три български преписа), и по число (още и в *Дм*):

Лк 20:20 области воеводъ *Бан*, области воеводъ *ДшС*, области воеводъ *Зогр*, области воеводъ *Мар* — власти воеводѣ *ДмЛ*.

Йо 4:14 источникъ воды [πηγή ὕδατος] *Бан*, источникъ воды *ДшС*, источникъ воды *Зогр*, источникъ воды *Мар* — источникъ водѣ *ДмЛ*.

Следващата двучленна конструкция е в съчетание със спомагателния глагол и в шестте сравнявани текста. Синтактичната им формула е една и съща, но се разграничават само по падеж на *O2* — да (ἴνα) + *O1* + *O2* + вѣти (εἰμί):

Йо 12:36 да снѡве свѣта вждете [ἴνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε] *Бан*, да снѡве свѣта вждете *ДшС* — да снѡве свѣтоу вждете *Зогр*, да снѡве свѣтоу вждете *Мар*, да снѡве свѣто(у вжд)е(т)е *ДмЛ*.

Два стиха съдържат еднакви по състав тричленни съчетания. По отношение падежа на *O2* най-близо до гръцкия текст стои преписът от XII век. Видът на синтактичната формула на съчетанията в българските четириевангелия е *O1* + *O2* + *O3* срещу *O1* + *O2* (= и на *O1*) + *O2* в гръцки, където приименните падежни употреби са две, но в различен падеж:

Мк 12:19 сѣмѡ вѣра своѣго *Бан*, сѣмѡ врата своѣго *ДшС*, сѣмѡ вратра своѣго *Зогр*, сѣмѡ вратра своѣго *Мар* — сѣмѡ вратоу своѣмоу [σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ] *ДмЛ*.

Лк 20:28 сѣмѡ вѣра своѣго *Бан*, сѣмѡ врата своѣго *ДшС*, сѣмѡ вратра своѣго *Зогр*, сѣмѡ вратра своѣго *Мар* — сѣмѡ вратоу своѣмоу [σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ] *ДмЛ*.

В следващата безпредложна конструкция е засвидетелствано разночетение и при *O1* по отношение на числото, но само в *Дш* и *Зогр*. Тук формулата е $O3 + O1 + O2$:

Лк 3:8 плоды достойны покаяния [καρπὸς ἀξίους τῆς μετανοίας] *Бан*, плодъ достойнъ покаяния *ДшС* — плоды достойны покаянию *Мар*, плоды достойны покаянию *ДмЛ*, плодъ достойнъ покаянию *Зогр*.

Към подгрупата се причисляват и пет съчетания, управлявани от различни предлози. Формулата на едното от тях е отъ (ἐκ) + $O1 + O2$:

Мк 16:3 ѿ двѣри гроба [ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου] *Бан*, отъ двѣри гроба *Зогр*, отъ двѣри гроба *Мар*, ѿ двѣри гроба *ДшС* — отъ двѣри гробову *ДмЛ*.

При две именни съчетания от един и същ стих, регистрирани в Евангелието от Йоан, синтактичната формула въ (εἰς) + $O1 + O2$ стои срещу $O1 + O2$:

Йо 5:29 въ въскрѣшениа живота [εἰς ἀνάστασιν ζωῆς]... въ въскрѣшениа сѣда [εἰς ἀνάστασιν κρίσεως] *ДшС*, въскрѣшениа живота... въскрѣшениа сѣда *Бан* — въ въскрѣшениа живота... въ въскрѣшениа сѣдоу *Зогр*, въ въскрѣшениа живота... въ въскрѣшениа сѣдоу *Мар*, во въскрѣшениа живота... во въскрѣшениа сѣдоу *ДмЛ*.

Следващите две конструкции са засвидетелствани в Евангелието от Лука. Те съдържат по два посесива, единият от които е двойно натоварен. В първия стих това се отнася за формата на съществителното име владѣичество (ἡγεμονία). Тук именната конструкция е петкомпонентна и нейната синтактична формула е въ + $O3 + O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O2 + O3$ срещу $\acute{\epsilon}\nu + O1 + \delta\acute{\epsilon} + O3 + O2$ (= и на $O1$) + $O2 + O3$. Гръцката частица $\delta\acute{\epsilon}$ е преведена с *же*, но само в *Зогр*, където тя се намира след главната част на сложното числително име:

Лк 3:1 въ пѣто на десѣтоа лѣто, влѣичество тивѣриа кесарѣ *Бан*, въ пѣтоа на десѣте лѣто влѣичество тивѣриа кесарѣ *ДшС*, въ пѣтоа на десѣте лѣто влѣичество тивѣриѣ кесарѣ *Мар*, въ пѣтоа же на десѣте лѣто влѣичество тивѣриѣ кесарѣ [Ἐν ἔτει δὲ πεντεκαίδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος] *Зогр* — въ пѣтоа на десѣте лѣто, влѣичествоу тивѣриѣ кесара *ДмЛ*.

Във втория стих две функции изпълнява съществителното слово (λόγος). Това съчетание е четиричленно. Видът на синтактичната му формула е въ (ἐν) + $O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O2 + O3$:

Лк 3:4 въ книгахъ словеса исаиѣ прѣрка *Бан*, въ книгахъ словеса исаиѣ прѣрка *ДшС*, въ кнѣгахъ словеса исаиѣ пророка [ἐν βίβλῳ λόγων Ἡσαίου τοῦ προσήτου] *Зогр*, въ кнѣгахъ словеса исаиѣ прѣрка *Мар* — въ кнѣгахъ словеса исаиѣ прѣрка *ДмЛ*.

I. 1. 2. Срещу *Бан* и *Дм* — *Дш* (8). Синтактичният модел на именните конструкции от подгрупата е $O1 + O2$. Три от конструкциите са безпредложни, но само една от тях е двучленна:

Мк 11:15 дѣскѣи трѣжники [τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν] *Бан*,

дъскы тръжъникъ *ДмЛ*, дъскы тръжъникъ *Зогр*, дъскы тръжъникъ *Мар* — дъскы тръжникомъ *ДшС*.

В състава на две конструкции са регистрирани по две приименни падежни употреби с притежателно значение. Единият от посесивите обаче е двойно натоварен. В първия стих това е формата на съществителното име кръвь (αἷμα), а синтактичната формула на конструкцията е $O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O2$:

Мк 5:29 источникъ кръве юѡ [ἡ πηγὴ τοῦ αἵματος αὐτῆς] *Бан*, источникъ кръве юѡ *ДшС*, источникъ кръве юѡ *Зогр*, источникъ кръве юѡ *Мар* — источникъ кръви юѡ *ДшБ*.

Във втория стих двойно натоварено е съществителното име очиштенье (καθαρισμός). Синтактичната формула на тази конструкция е $O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O2$ срещу $O1 + O2$:

Лк 2:22 дъниѡ очищениа юю [αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν] *Бан*, дениѡ очищениѡ еѡ *ДмЛ*, дъньѡ очищениѡ еѡ *Зогр*, дъньѡ очищениѡ еѡ *Мар* — дениѡ очищениоу *ДшС*.

Двучленна предложна конструкция е засвидетелствана в следващия стих. Нейната синтактична формула е въ (ἐν) + $O1 + O2$:

Лк 8:43 въ точени кръве [ἐν ῥύσει αἵματος] *Бан*, въ точении кръве *ДмЛ*, въ точении кръве *Мар* — въ точени кръви *Зогр*, въ точение кръви *ДшС*.

Четири именни съчетания имат еднакъв състав, като две се намират в Евангелието от Марко и две — от Йоан. В българските преписи обаче те са управлявани от различни предлози. Българските съчетания са тричленни, а гръцките — двучленни. Причината за това е преводът на πέραν 'другият бряг (на реката)' с предлог + онъ полъ. Синтактичната формула на едното съчетание се представя с три предлога отъ (съ и ов) + $O3 + O1 + O2$ срещу εἰς + $O1 + O2$:

Мк 3:8 ѡ... ѡного полѡ иѡрдана [ἀπὸ... πέραν τοῦ Ἰορδάνου] *Бан*, съ оноѡ полоу иордана *ДшС*, съ оноѡ полоу иордана *Зогр*, съ оноѡ полоу иордана *Мар* — ѡв онъ полоу иорданѡ *ДшБ*.

При другите три съчетания предлозите също изискват различни падежи, но в отличие с предходния пример, в отделните стихове предлогът е само един. Видът на тяхната синтактична формула е по, ов, на + $O3 + O1 + O2$ срещу $O1 + O2$:

Мк 10:1 по ѡнолиѡ полѡ иѡрдана [πέραν τοῦ Ἰορδάνου] *Бан*, по ѡномоу полоу иордана *ДмЛ*, по оноль полоу иордана *Зогр*, по ономоу полоу иордана *Мар* — по ѡномоу полоу иорданѡ *ДшС*.

Йо 3:26 ов онъ полъ иѡрдана [πέραν τοῦ Ἰορδάνου] *Бан*, ов онъ полъ иордана *ДмЛ*, ов онъ полъ иордана *Мар* — ѡв онъ полъ иорданѡ *ДшС*; **10:40** на онъ полъ иѡрдана [πέραν τοῦ Ἰορδάνου] *Бан*, на онъ полъ иордана *ДмЛ*, на онъ полъ иордана *Зогр*, на онъ полъ иордана *Мар* — на ѡнъ полъ иорданѡ *ДшС*.

I. 1. 3. Срещу Бан — Дш (7). Шест именни конструкции се намират в Евангелието от Матей — пет са двучленни, а четири от тях са безпредложни. Само на три конструкции синтактичният модел е $O1 + O2$:

Мт 21:12 дъскы тръжникъ [τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν] *Бан*, дъскы тръжътникъ *Зогр**, дъскы тръжъникъ *Мар* — дъскы тръжникомъ *ДшБ*; **23:15** сѣна геѡны [υἶὸν γεέννης] *Бан* — сѣна геѡнѣ *Зогр**, сѣна геѡнѣ *Мар*, сѣна геѡнѣ *ДшБ*; **24:43** гѣнь храма [ὁ οἰκοδοεσπότης] *Бан*, гѣнь храма *Зогр*, гѣнь храма *Мар* — гѣнь храмоу *ДшБ*.

Следващата конструкция се представя със синтактичния модел *O2* + *O1*. Срещу собственото име Ἰωσήφ (вм. Ἰωσή, Ἰωσής, Ἰωσία) в превода се откриват имената сионъ (Σηών) и осина (вм. иосина). Тук не може да се посочи гръцкият *O2* в кой падеж е, защото Ἰωσήφ има еврейски произход, не се скланя и само формата на члена определя падежа (Милев — Михайлов 1956: 112). В случая думата не е членувана, а също и в други гръцки редакции на Евангелието, където се срещат Ἰωση и Ἰωσητος (Nestle — Aland 1983: 84):

Мт 27:56 сиѡна мѣти [Ἰωσήφ μήτηρ] *Бан* — осин мѣти *Зогр*, осин мати *Мар*, осин мати *ДшБ*.

Синтактичните формули на една от предложните конструкции са две — така е, защото формулата на българските на + *O1* + *O2* стои срещу гръцката *O1* + *O2*:

Мт 27:60 на дѡвери грѡба [τῆ θύρᾳ τοῦ μνημείου] *Бан*, на дѡври грѡба *Зогр*, на дѡври грѡба *Мар* — на дѡвери грѡбоу *ДшБ*.

Следващите две съчетания в българските преписи са еднакви по състав и се управляват от един и същ предлог. Тяхната синтактична формула е *ок* + *O3* + *O1* + *O2* срещу *O1* + *O2*:

Мт 19:1 ѡб онѣ полѣ иѡрдѡна [πέραν τοῦ Ἰορδάνου] *Бан*, *ок онѣ полѣ иордѡна* *Зогр**, *ок онѣ полѣ иордѡна* *Мар* — *ѡб ѡнѣ полѣ иѡрдѡнѣ* *ДшБ*.

Йо 1:28 *ок онѣ полѣ иѡрдѡна* [πέραν τοῦ Ἰορδάνου] *Бан*, *ок онѣ полѣ иордѡна* *Зогр*, *ѡбѣ онѣ полѣ иордѡна* *Мар* — *ѡбѡнѣ* (вм. *ѡб онѣ* — бел. моя, М. М.) *полѣ иѡрдѡнѣ* *ДшС*.

I. 1. 4. Срещу *Бан* — *Дм* и *Дш* (2). Тези именни конструкции са двучленни и се намират в Евангелието от Марко. Те обаче се управляват от различни предлози. Формулата на първата е *вѣ* (ἐν) + *O1* + *O2*:

Мк 5:25 *вѣ* точениѣ кръѡе [ἐν ρύσει αἵματος] *Бан*, *вѣ* точении кръѡе *Зогр*, *вѣ* точении кръѡе *Мар* — *вѣ* точениѣ кръѡе *ДмС*, *вѣ* точениѣ кръѡе *ДшБ*.

Синтактичната формула на втората конструкция е *на* (ἐπί) + *O1* + *O2*:

Мк 15:46 *на* дѡвери грѡба [ἐπὶ τῆν θύραν τοῦ μνημείου] *Бан*, на дѡври грѡба *Зогр* — на дѡври грѡбоу *Мар*, на дѡври грѡбоу *ДмЛ*, на дѡври грѡбоу *ДшС*.

I. 1. 5. Срещу *Бан* — *Дм* (1). Това именно съчетание е засвидетелствано само в два среднобългарски преписа. В гръцкия текст предложното съчетание е съчинително, срещу което в *Зогр* се открива буквален превод, а в *Мар* — предложен израз. Срещу гръцкото съществително πλοῦτος в българските преписи съответстват словообразователните варианти *вогатѣствѣѣ* и *вогатѣство*. Съчетанието се представя с формулите *отѣ* + *O1* + *O2* срещу *O1* + *O2*:

Лк 8:14 $\bar{\omega}$ печѣли бѣгѣствитѣ Бан — пѣчѣлии (вм. пѣчѣлии — бел. моя, М. М.) вогатѣствомъ ДмЛ, отѣ печали · ѿ вогатѣства [ὄπὸ μεριμνῶν καὶ πλούτου] Зоґр, отѣ в(га)тѣствитѣ Мар.

I. 1. 6. Срещу Душ — Дм (1). Конструкцията съдържа два посесива, единият от които е двойно натоварен. Отнася се за формата на съществителното име *мати* (μήτηρ). Синтактичната формула е $O1 + O2 (= и на O1) + O2$:

Лк 19:25 *сестра матере его* [ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ] ДуС, *сестра матере его Зоґр*, *сестра матере его Мар* — *сестра мѣри его ДмЛ*.

I. 2. СРЕЩУ РОДИТЕЛЕН ПАДЕЖ — ПРИТЕЖАТЕЛНО ПРИЛАГАТЕЛНО ИМЕ (10). Тези примери, макар и малко на брой, показват, че при превода е следван словореда на изходния текст. От друга страна обаче, в някои от преписите е отразена една от характерните черти на българския език, засвидетелствана най-напред още през първия писмен период от неговия развой. Това е предпочитаната употреба на притежателни прилагателни имена вместо приименни падежни употреби за изразяване на притежателно отношение.

Срещу родителните употреби от тази група се намират притежателните прилагателни *винограднѣи* (три пъти), *вражѣи*, *въдовичѣ* (хапакс в *Супр*), *домовнѣи* (хапакс в *Зоґр* и *Мар*, и то само в Лк 16:2 — *приставленѣе домовноѣ*), *животнѣи*, *младнѣчѣ*, *ноштнѣи* и *пророчѣскѣи*.

I. 2. 1. Срещу Дм — Бан и Душ (4). В два стиха са регистрирани еднакви по състав именни конструкции. Те са двукомпонентни и безпредложни. Техният синтактичен модел е $O1 + O2$ срещу $O1 + O3$:

Мк 12:9 $\bar{\Gamma}$ винограда [ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος] ДмЛ, $\bar{\Gamma}$ винограда Зоґр, $\bar{\Gamma}$ винограда Мар — $\bar{\Gamma}$ виноґани Бан, $\bar{\Gamma}$ инѣ винограднѣи ДуС.

Лк 20:13 $\bar{\Gamma}$ нѣ винограда [ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος] ДмЛ, $\bar{\Gamma}$ винограда Зоґр, $\bar{\Gamma}$ винограда Мар — $\bar{\Gamma}$ виноґаннѣи Бан, $\bar{\Gamma}$ нѣ виноградннѣи ДуС.

Предложните именни конструкции са две и се откриват в Евангелието от Марко. Едната от тях е двучленна. В този цитат са фиксирани и други особености в евангелските преписи от XIII век. Те са две — наличие на безпредложно съчетание, а *плодѣ* е винителна форма срещу отѣ *плода* в партитивен родителен падеж. Видѣт на синтактичните формули е отѣ (ἀπό) + $O1 + O2$ срещу $O1 + O3$:

Мк 12:2 отѣ *плода виноґа* [ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελῶνος] ДмЛ, отѣ *плода винограда Зоґр*, отѣ *плода винограда Мар* — *плѣ виноґани Бан*, *плодѣ виноградннѣи ДуС*;

Втората конструкция е трикомпонентна и се представя със синтактичните формули *при* (περὶ) + $O3 + O1 + O2$ срещу *при* + $O3 + O1 + O3$:

Мк 6:48 *при четврѣтѣи стражи ноци* [περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς] ДмС — *при четврѣтѣи стражи ноштнѣи Зоґр*, *при четврѣтѣи стражи ноштнѣи Мар*, *при четврѣтѣи сражи ноцинѣи Бан*, *при четврѣтѣи стражи ноштнѣи ДуБ*.

I. 2. 2. Срещу Бан и Дш — Дм (3). Две от тези съчетания са двукомпонентни и в шестте сравнявани евангелски текста. Членовете им се намират в последователен ред — $O1 + O2$ срещу $O1 + O3$:

Мк 12:40 *домы вдовиць* [τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν] *Бан*, *домы вдовиць* *ДшС*, *домы вдовиць* *Зогр*, *домы вдовиць* *Мар* — *домы вдовиць* *ДмЛ*.

Лк 11:47 *гровы прркъ* [τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν] *Бан*, *гровы прркъ* *ДшС*, *гровы прркъ* *Зогр*, *гровы прркъ* *Мар* — *гровы прркъ* *ДмЛ*.

Следващата именна конструкция се представя със синтактичните формули $O1 + O2 + O3$ срещу $O1 + O2 + O3$ и $O1 + O3$:

Йо 6:48 *хлбв живота* [ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς] *вѣчнаго Бан*, *хлбв живота* *вѣчнаго ДшС* — *хлбв животны* *Зогр*, *хлбв животны* *Мар*, *хлбв животны* *ДмЛ*.

I. 2. 3. Срещу Бан — Дш (1). Конструкцията е двучленна и се управлява от предлог — *из* (ἐκ) + $O1 + O2$ срещу *из* + $O1 + O3$:

Мт 21:16 *изъ оустъ младенецъ* [ἐκ στόματος νηπίων] *Бан* — *изъ оустъ младенецъ* *Зогр**, *изъ оустъ младенець* *Мар*, *изъ оустъ младенець* *ДшБ*.

I. 2. 4. Срещу Дм — Бан (1). Членовете на тази именна конструкция са разположени в последователен ред — $O1 + O2$ срещу $O1 + O3$:

Мк 14:14 *гнѡу домѣ* [τῷ οἰκοδεσπότη] *ДмЛ*, *гнѡу домоу* *Зогр*, *гнѡу домоу* *Мар* — *гнѡу домовноѣ* *Бан*.

I. 2. 5. Срещу Дм и Дш — Бан (1). Синтактичната формула съчетанието е на (ἐπί) + $O3 + O1 + O2$ срещу на + $O3 + O1 + O3$:

Лк 10:19 *на всѣх силѣ врага* [ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ] *ДмЛ*, *на всѣх силѣ врага* *ДшС*, *на всѣх силѣ врага* *Мар* — *на всѣх силѣ вражыѣ* *Зогр*, *на всѣх силѣ вражыѣ* *Бан*.

I. 3. ОТСЪСТВИЕ НА O2 В СРЕДНОБЪЛГАРСКИ ПАМЕТНИК (10).

I. 3. 1. Наличие на O2 в Бан и Дш — отсъствие в Дм (3). Синтактичният модел на две от съчетанията е $O1 + O2$:

Лк 8:51 *ѡцѡу отроковицѣ* [τὸν πατέρα τῆς παιδὸς] *Бан*, *ѡцѡу ѡроковицѣ* *ДшС*, *ѡцю отроковицѣ* *Зогр*, *отцю отроковицѣ* *Мар* — *ѡцѡу и отроковицѣ*, *ДмЛ*; 16:8 *и похвали гнѣ домоу неправеднаго Бан*, *и похвали гнѣ домоу иконома неправеднаго ДшС*, *и похвали гнѣ домоу иконома неправеднаго Зогр* — *и похвали гнѣ иконома неправеднаго* [καὶ ἐπλήνεσεν ὁ κύριος τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδικίας] *Мар*, *и похвали гнѣ иконома неправеднаго ДмЛ*.

Следващата именна конструкция е тричленна — *въ* + $O3 + O1 + O2$ срещу *въ* + $O3 + O1$:

Лк 12:38 *въ третѣѣ стражѣ ноци Бан*, *въ третѣѣ стражѣ ноци ДшС* — *въ третѣѣ стражѣ* [ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ] *Зогр*, *въ третѣѣ стражѣ* *Мар* *въ третѣѣ стражѣ* *ДмЛ*.

I. 3. 2. Наличие на O2 в Дш — отсъствие в Бан (2). Съчетанията се откриват в Евангелието от Матей. В първия стих на показателното

местоимение за среден род то̀ѹто съответства сѣ в глаголическите преписи и в единия препис от XIII, а в другия — приименна падежна употреба на съществително. Членовете на това съчетание се намират в последователен ред — *O1 + O2* срещу *O1 + O3*:

Мт 26:13 *εβανγλιε црѣствиа Диб* — *εβ̄а̄глие сѣ* [τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο] *Зогр*, *εβ̄н̄ӣе сѣ Мар*, *кѹ̄л̄ӣе сѣ Бан*.

Второто именно съчетание е тричленно и предложно, но само в три български преписа, защото в четвъртия липсва *O2*. В гръцки обаче съответства двучленно и обстоятелственото пояснение за време е изразено с безпредложен датив, а в случая и със субстантивизирано числително име. В този евангелски цитат плуралната форма на съществителното име ἄζυμον означава 'паска, еврейски *Великден*'. Срещу приименната употреба на гръцката дума в *Бан* се открива винителна форма, която изразява обектно отношение. Видът на синтактичните формули е *вѣ + O3 + же + O1 + O2* срещу *дѣ + O1 + O2* и *вѣ + O3 + O1*:

Мт 26:17 *вѣ прѣввы же день впрѣснокъ* [τῆ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων] *Диб*, *вѣ прѣввы же днь опрѣснѣкъ* *Зогр*, *вѣ прѣввы же днѣ опрѣснокъ* *Мар* — *вѣ прѣвы днь*. *впрѣснѣкы сътворишж Бан*.

I. 3. 3. Наличие на *O2* в *Дм* — отсъствие в *Бан* и *Дш* (2). Двете именни конструкции се откриват в Евангелието от Марко, но само в преписа от XII век. Те са двучлenni и са управлявани от различни предлози. Формулата на първата е *вѣ + O1 + O2*:

Мк 12:2 *вѣ врѣмѣ плодѣ ДмЛ* — *вѣ врѣмѣ* [τῷ καιρῷ] *Зогр*, *вѣ врѣмѣ* *Мар*, *вѣ врѣмѣ* *Бан*, *вѣ врѣмѣ* *ДшС*.

Синтактичната формула на второто съчетание е *прѣмо + O1 + O2*:

Мк 12:41 *прѣмо съкровищюу имѣниѣ ДмЛ* — *прѣмо газофилакиови* [κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου] *Зогр*, *прѣмо газофилакеови* *Мар*, *прѣмо газофилакиж* *Бан*, *прѣмо газофилакии* *ДшС*.

I. 3. 4. Наличие на *O2* в *Бан* — отсъствие в *Дш* (1). Синтактичният модел на това именно съчетание е *O1 + O2*:

Мт 20:12 *таготж днѣ* [τὸ βάρος τῆς ἡμέρας] *Бан*, *таготж днѣ* *Зогр**, *таготж днѣ* *Мар* — *таготж* *ДшБ*.

I. 3. 5. Наличие на *O2* в *Дш* — отсъствие в *Дм* (1). Тази двукомпонентна предложна конструкция се представя с формулите *ο* (περί) + *O1 + O2*. В случая конструкцията в *Зогр* се отличава от другите евангелски текстове — съдържа еднородни несъгласувани определения, т. е. два *O2*. Първото от тези определения няма съответствие (отнася се за *сни* — получена вследствие на фонетични промени на плурална генитивна форма *сѣньи* от *сѣньиѣ*):

Йо 11:13 *ο οуспении сѣна* [περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ ὕπνου] *ДшС*, *ο οуспении сѣна* *Мар*, *ο οуспении сѣна* *Зогр* — *ο οуспении* *ДмЛ*.

I. 3. 6. Наличие на *O2* в *Дм* и *Дш* — отсъствие в *Бан* (1). Българската конструкция е тричленна, а гръцката — двучленна. Така е, защото на τὸ

πέραν 'другият бряг (на морето)' съответства на онъ полъ. Синтактичната формула на тази предложна конструкция на + *O3* + *O1* + *O2* стои срещу *εις* + *O1* + *O2*:

Мк 5:1 на онъ полъ морѣ [*εις τὸ πέραν τῆς θαλάσσης*] *ДмС*, на онъ полъ морѣ *ДшБ*, на онъ полъ морѣ *Зогр*, на онъ полъ морѣ *Мар* — на онъ полъ *Бан*.

I. 4. СРЕЩУ *O2* — НАРЕЧИЕ (1).

I. 4. 1. Срещу *Дш* — *Бан* (1). Конструкцията е трикомпонентна и се представя с две синтактични формули — *въ* + *O3* + *же* + *O1* + *O2* срещу *O3* + *δέ* + *O1* + *O2*:

Мт 14:25 *въ* четвъртъжъ *же* стражъ ноци [*τετάρτη δὲ φυλακῆ τῆς νυκτὸς*] *ДшБ*, *въ* четвъртъжъ *же* стражъ ношти *Зогр*, *въ* четвъртъжъ *же* стражъ ноци *Мар* — *въ* четвъртъжъ стражъ ноци *Бан*.

I. 5. СРЕЩУ *O2* — ПРЕДЛОЖЕН ИЗРАЗ (1).

I. 5. 1. Срещу *Дм* — *Бан* и *Дш* (1). Видът на синтактичната формула на тази именна конструкция е *O1* + *O2* + *O3*:

Лк 24:49 обѣтование оца моего [*τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρός μου*] *ДмЛ*, обѣтование оца моего *Мар* — обѣтование отъ оца моего *Зогр*, обѣтование ѿ оца моего *Бан*, азъ послъ оца моего *ДшС*.

В I. са описани 52 именни конструкции, в които *O2* е съществително име в родителен падеж. Общият брой на конструкциите, подбрани от шестте проучвани евангелия, е 128.

1. Отношението между евангелските текстове от XII и XIII век:

– Броят на именните конструкции с приименна падежна употреба на съществително име е 109, от които 41 в *Дш*, 37 в *Бан* и 31 в *Дм*;

– Срещу 30 конструкции с *O2* в родителен падеж се открива *Dativus possessivus*, а отношението *родителен* : *дателен* падеж е 28:0 в *Бан*, 12:17 в *Дш* и 8:13 в *Дм*;

– Срещу 10 именни съчетания с *O2* в някои от преписите също се открива посесив, но изразен по друг начин. В тези случаи става въпрос за противопоставянето *родителен* падеж : *притежателно* прилагателно име, което в *Бан* е 4:6, в *Дш* е 4:5, а в *Дм* е 6:3;

– Срещу 10 именни съчетания с *O2* в някои преписи не се среща съответствие. Според отношението *наличие на O2* : *отсъствие на O2* тези евангелия се подреждат така: 7:3 в *Дш*, 4:5 в *Бан* и 3:4 в *Дм*;

– Срещу две конструкции с *O2* в родителен падеж в някои от преписите се открива — в единия пример наречие, а в другия предложен израз;

– В обобщен вид посочените данни сочат, че в I. съотношението *родителен* : *дателен* падеж е съответно 37:0 в *Бан*, 24:17 в *Дш* и 18:13 в *Дм*.

2. Отношението между среднобългарските и глаголическите четириевангелия:

– В старобългарските преписи отношението *родителен* : *дателен* падеж е 25:4 в *Зогр* и 24:5 в *Мар*;

– В тях отношението *родителен* падеж : *притежателно* прилагателно име е 7:3 в *Мар* и 6:4 в *Зогр*;

– Отношението *наличие на O2* : *отсъствие на O2* е 6:4 в *Зогр* и 5:5 в *Мар*;

– Общият брой на именните конструкции в *Мар* е 43, а в *Зогр* е 42;

– Отношението *общо* : *различие* е следното: с *Ди* — 24:27 в *Мар* и 23:24 в *Зогр*; с *Бан* — 31:14 в *Мар* и 34:12 в *Зогр*; с *Дм* — 15:12 в *Зогр* и 17:8 в *Мар*.

3. Отношението между българските преписи и гръцкия източник:

– Именните съчетания в гръцки са 44. Срещу две български конструкции няма пълно съответствие, защото: в Мт 27:56 не може да се посочи в кой падеж е *O2*, тъй като личното име Ἰωσήφ е употребено без член — то е от еврейски произход, не се скланя и в подобни случаи само формата на члена определя падежа; в Лк 8:14 предложното съчетание е съчинително (както е в глаголическите преписи);

– Отношението *наличие на O2* : *отсъствие на O2* е 4:6;

– Отношението *родителен* : *дателен* падеж е 41:3. За две от тези применни употреби — *родителна* и *дателна* — е необходимо да се отбележи, че в два стиха срещу българско съчетание в гръцки съответства сложна дума: в Мт 24:43 *господинъ храма* — ὁ οἰκοδεσπότης и в Мк 14:14 *господинноу домоу* — τῷ οἰκοδεσπότη;

– Отношението *общо* : *различие* е — 32:12 в *Бан*, 18:21 в *Ди*, 17:11 в *Дм*, 38:12 в *Мар* и 35:14 в *Зогр*.

4. Засвидетелстваните като *O2* 52 падежни употреби на съществителни имена се отнасят към следните видове: *конкретни* (41) — *иоръданъ* (6 пъти), *виноградъ*, *гровъ*, *кръвъ* и *ноштъ* (по 3 пъти), *братъ*, *домъ* и *тръжъникъ* (по 2 пъти), *вода*, *воевода*, *врагъ*, *въдовица*, *гѣона*, *дънь*, *мати*, *младъньць*, *морѣ*, *опръснъкъ* *паска*, еврейски *Великенъ*, *отроковица*, *отъць*, *плодъ*, *пророкъ*, *сионъ*, *сждъ* и *храмъ*; *абстрактни* (9) — *животъ* (2 употреби), *богатъство*, *владъчъство*, *имѣнье*, *свѣтъ*, *слово*, *сънь* и *цѣсаръствъе*; *отглаголни* (2) — *очиштѣнье* и *покатанъе*.

5. Във функцията на *O1* са регистрирани само *съществителни*: *конкретни* (42) — *полъ* *’другият бряг (на река, на море)’* (7 употреби), *господинъ* (5), *стража* (3), *двѣрь*, *дъска*, *дънь*, *источъникъ*, *плодъ*, *сънь* и *сѣмѣ* (по 2 пъти), *врѣмѣ*, *господъ* *’господаръ’*, *гровъ*, *домъ*, *авангѣлье*, *кънига*, *лѣто*, *мати*, *отъць*, *сѣстра*, *съкровиште*, *хлѣбъ* и *оуста*; *абстрактни* (5) — *область*, *печаль*, *сила*, *тагота* и *оуспенье*; *отглаголни* (5) — *въскрѣшѣнье* и *точенье* (по 2 пъти) и *обѣтованъе*.

6. Основният синтактичен модел на анализираниите именни конструкции е *O1 + O2*, а конструкциите без разширение са 15. Само при един пример синтактичният модел е *O2 + O1* (в Мт 27:56). Останалите конструкции се

представят с най-различни синтактични формули: 14 двучленни конструкции — *предлог + O1 + O2* (13) и *O1 + O2 + вѣти* (в Йо 12:36); 3 тричленни — *O1 + O2 (= и на O1) + O2* (в Мк 5:29, Лк 2:22 и Лк 19:25); 6 тричленни — с формули *O1 + O2 + O3* (4) и *предлог + O1 + O2 + O3* (2); 11 тричленни — с формули *O3 + O1 + O2* (в Мк 3:8) и *предлог + O3 + O1 + O2* (10); *четиричленна* — *вѣ + O1 + O2 (= и на O1) + O2 + O3* (в Лк 3:4); *петчленна* — *вѣ + O3 + O1 + O2 (= и на O1) + O2 + O3* (в Лк 3:1).

II. ПРИИМЕННИ УПОТРЕБИ В ДАТЕЛЕН ПАДЕЖ (17).

II. 1. СРЕЩУ ДАТЕЛЕН ПАДЕЖ — РОДИТЕЛЕН (8). Макар и малобройни, тези именни съчетания, съдържащи *O2* в различен падеж, могат да се причислят към други подобни примери при разглеждане на въпроса за конкуренцията между *Genitivus possessivus* и *Dativus possessivus* в българските писмени паметници от двата езикови периода — старобългарския и среднобългарския.

II. 1. 1. Срещу Бан и Дш — Дм (3). Причислените към подгрупата именни съчетания са засвидетелствани в Евангелието от Лука. Техният основен синтактичен модел е *O1 + O2*. Едно от тях е двукомпонентно:

Лк 1:17 *срдца ѿцемъ Бан, срдца ѿцемъ ДшС, срдьца ѿцмъ Зогр, срдьдъца ѿтьцемъ Мар — срдьдъца ѿць [καρδίας πατέρων] ДмЛ.*

Следващото именно съчетание е тричленно и съдържа две приименни употреби в различен падеж. Единият *O2* е двойно натоварен. Отнася се за формата на съществителното име *кръвь* (αἷμα). Регистрирана е особеност при *O1* — срещу съществителното *рѹсѣ* в българските преписи се откриват синонимите *теченье* и *токъ*. Видът на синтактичната формула е *O1 + O2 (= и на O1) + O2*:

Лк 8:44 *течениѣ кръви юж Бан, течение кръви еж ДшС — теченье кръве еѡ [ἡ ρύσις τοῦ αἵματος αὐτῆς] Зогр, теуение кръве еѡ ДмЛ, токъ кръве еѡ Мар.*

Следващото съчетание се отличава с особености в отделните български преписи. Най-близо до гръцкия текст се намират глаголическите, където двете обръщения не са съюзно свързани (също и в *Дм*). В *Бан* те са свързани чрез съюза *и*, а в *Дш* е фиксирано само първото обръщение. Общото между шестте евангелия се състои в това, че именното съчетание включва две еднородни несъгласувани определения, но в различен падеж. В случая обаче преписът от XII век има по един паралел — както с другите среднобългарски преписи (с дателната форма на *нѡ*), така и със старобългарските (с родителната форма на *земли*):

Лк 10:21 *ѡѣ нѡси и земли ДшС, ѡче. и гѣи н нѡсеи и земли Бан — ѡче. гѣи н нѡси и земли ДмЛ, ѡче. гѣи нѡсеи и земли [πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς] Зогр, отче гѣи нѡсеи и земли Мар.*

II. 1. 2. Срещу Бан и Дм — Дш (2). В първата именна конструкция *O2* е означен с две съществителни имена (както в гръцки, така и в

българските преписи), възприемащи се като сложна дума, от които втората се явява определение на първата и я доуточнява. Синтактичната формула на конструкцията е $\text{в}\bar{\text{т}} (\text{е}\bar{\text{и}}\bar{\text{с}}) + O1 + O2$:

Лк 24:7 $\text{в}\bar{\text{т}} \text{р}\bar{\text{ж}}\bar{\text{ц}}\bar{\text{т}} \text{ч}\bar{\text{л}}\bar{\text{в}}\bar{\text{т}}\bar{\text{к}}\bar{\text{о}}\bar{\text{м}}\bar{\text{л}} \text{гр}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{ш}}\bar{\text{н}}\bar{\text{и}}\bar{\text{к}}\bar{\text{о}}\bar{\text{м}}\bar{\text{л}} \text{Бан}$, $\text{в}\bar{\text{т}} \text{р}\bar{\text{ж}}\bar{\text{ц}}\bar{\text{т}} \text{ч}\bar{\text{л}}\bar{\text{в}}\bar{\text{т}}\bar{\text{к}}\bar{\text{о}}\bar{\text{м}}\bar{\text{л}} \text{гр}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{ш}}\bar{\text{ь}}\bar{\text{н}}\bar{\text{и}}\bar{\text{к}}\bar{\text{о}}\bar{\text{м}}\bar{\text{л}} \text{ДмЛ}$ — $\text{в}\bar{\text{т}} \text{р}\bar{\text{ж}}\bar{\text{ц}}\bar{\text{т}} \text{ч}\bar{\text{к}}\bar{\text{т}} \text{гр}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{ш}}\bar{\text{ь}}\bar{\text{н}}\bar{\text{и}}\bar{\text{к}}\bar{\text{т}} [\text{е}\bar{\text{и}}\bar{\text{с}} \text{х}\bar{\text{е}}\bar{\text{и}}\bar{\text{р}}\bar{\text{а}}\bar{\text{с}} \bar{\text{а}}\bar{\text{ν}}\bar{\text{θ}}\bar{\text{ρ}}\bar{\text{ω}}\bar{\text{π}}\bar{\text{ω}}\bar{\text{ν}} \bar{\text{α}}\bar{\text{μ}}\bar{\text{α}}\bar{\text{ρ}}\bar{\text{τ}}\bar{\text{ω}}\bar{\text{λ}}\bar{\text{ō}}\bar{\text{ν}}]$ Зогр, $\text{в}\bar{\text{т}} \text{р}\bar{\text{ж}}\bar{\text{ц}}\bar{\text{т}} \text{ч}\bar{\text{л}}\bar{\text{в}}\bar{\text{т}}\bar{\text{к}}\bar{\text{т}} \text{гр}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{ш}}\bar{\text{ь}}\bar{\text{н}}\bar{\text{и}}\bar{\text{к}}\bar{\text{т}} \text{Мар}$, $\text{в}\bar{\text{т}} \text{р}\bar{\text{ж}}\bar{\text{ц}}\bar{\text{т}} \text{ч}\bar{\text{л}}\bar{\text{в}}\bar{\text{т}}\bar{\text{к}}\bar{\text{т}} \text{гр}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{ш}}\bar{\text{н}}\bar{\text{и}}\bar{\text{к}}\bar{\text{т}} \text{ДшС}$.

Втората конструкция се отличава по броя на членовете в отделните четириевангелия. Освен при $O2$, различие има и при $O1$, изразяващо се в това, че в сравнявания гръцки текст в тази роля се намира съществителното $\sigma\omega\tau\eta\rho$ (съгласъ е приложение), а в българските преписи — $\text{христос}\bar{\text{т}}$. Конструкцията се намира след спомагателния глагол, но е разделена от него с израза $\text{в}\bar{\text{т}}$ истинж ($\bar{\alpha}\lambda\eta\theta\bar{\omega}\bar{\varsigma}$). Тя се представя с различни по вид синтактични формули — $\text{в}\bar{\text{т}}\bar{\text{и}}\bar{\text{т}}\bar{\text{и}} + O3 + O2 + O1$ срещу $\text{в}\bar{\text{т}}\bar{\text{и}}\bar{\text{т}}\bar{\text{и}} + O3 + O3 + O2 + O1$ и $(\text{е}\bar{\text{и}}\bar{\text{μ}}\bar{\text{ι}}) + O1 + O2$:

Йо 4:42 $\text{с}\bar{\text{и}} \text{ѣ}\bar{\text{с}}\bar{\text{т}}\bar{\text{т}} \text{в}\bar{\text{т}}$ истинж $\text{с}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{м}}\bar{\text{л}} \text{мироу} \bar{\text{х}}\bar{\text{т}} \text{Бан}$, $\text{с}\bar{\text{е}} \text{ѣ}\bar{\text{с}}\bar{\text{т}}\bar{\text{т}} \text{в}\bar{\text{т}}$ истинж $\text{с}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{м}}\bar{\text{л}}$ $\text{в}\bar{\text{с}}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{м}}\bar{\text{о}}\bar{\text{у}}$ $\text{мироу} \bar{\text{х}}\bar{\text{т}}$ (за $\bar{\text{х}}\bar{\text{т}}$ вж. Велчева 1975: 317) ДмЛ — $\text{с}\bar{\text{ѣ}} \text{ѣ}\bar{\text{с}}\bar{\text{т}}\bar{\text{т}}$ $\text{в}\bar{\text{т}}$ истинж $\text{с}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{м}}\bar{\text{л}}$ $\text{мира} [\bar{\text{ε}}\bar{\text{σ}}\bar{\text{τ}}\bar{\text{ι}}\bar{\text{ν}} \bar{\alpha}\lambda\eta\theta\bar{\omega}\bar{\varsigma} \bar{\omicron} \sigma\omega\tau\eta\rho \tau\omicron\upsilon \bar{\kappa}\bar{\omicron}\bar{\sigma}\bar{\mu}\bar{\omicron}\bar{\upsilon}] \bar{\text{х}}\bar{\text{т}}$ Зогр, $\text{с}\bar{\text{ѣ}} \text{ѣ}\bar{\text{с}}\bar{\text{т}}\bar{\text{т}}$ $\text{в}\bar{\text{т}}$ истинж $\text{с}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{м}}\bar{\text{л}}$ $\text{мира} \bar{\text{х}}\bar{\text{т}}$ Мар, $\text{с}\bar{\text{и}} \text{ѣ}\bar{\text{с}}\bar{\text{т}}\bar{\text{т}}$ $\text{в}\bar{\text{т}}$ истинж $\text{с}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{м}}\bar{\text{л}}$ $\text{мира} \bar{\text{х}}\bar{\text{т}}$ ДшС.

II. 1. 3. Срещу Бан — Дм (1). Тази предложна конструкция (с изключение в Дм) е четириккомпонентна. Тя съдържа три посесива — в българските четириевангелия приименните падежни употреби са две, а третият е форма на твои; в гръцки също има два $O2$, а срещу формата на израи́л съответства Ἰσραήλ, дума от еврейски произход, на която не може да се посочи падежът, тъй като не се скланя и е употребена без определителен член. Синтактичната формула $\text{в}\bar{\text{т}} + O1 + O2 (= \text{и на } O1) + O3 + O2$ се противопоставя на $\text{е}\bar{\text{и}}\bar{\text{с}} + O1 + O2 (= \text{и на } O1) + O2 (= \text{и на } O1) + O2 + O1 + O2 (= \text{и на } O1) + O3 + O2$:

Лк 2:32 $\text{в}\bar{\text{т}}$ $\text{с}\bar{\text{л}}\bar{\text{а}}\bar{\text{в}}\bar{\text{ж}}$ $\text{л}\bar{\text{ю}}\bar{\text{д}}\bar{\text{и}}$ $\text{т}\bar{\text{в}}\bar{\text{о}}\bar{\text{и}}\bar{\text{х}}$ $\text{из}\bar{\text{р}}\bar{\text{л}}\bar{\text{ю}}$ [$\text{е}\bar{\text{и}}\bar{\text{с}}\dots \delta\acute{\omicron}\xi\alpha\nu \lambda\alpha\omicron\upsilon \sigma\omicron\upsilon \text{Ἰσραήλ}$] Бан — $\text{в}\bar{\text{т}}$... $\text{с}\bar{\text{л}}\bar{\text{а}}\bar{\text{в}}\bar{\text{ж}}$ $\text{л}\bar{\text{ю}}\bar{\text{д}}\bar{\text{и}}$ $\text{т}\bar{\text{в}}\bar{\text{о}}\bar{\text{и}}\bar{\text{х}}$ $\text{и}\bar{\text{л}}\bar{\text{т}}$ Зогр, $\text{в}\bar{\text{т}}$... $\text{с}\bar{\text{л}}\bar{\text{а}}\bar{\text{в}}\bar{\text{ж}}$ $\text{л}\bar{\text{ю}}\bar{\text{д}}\bar{\text{и}}$ (вм. $\text{л}\bar{\text{ю}}\bar{\text{д}}\bar{\text{и}}$ — бел. моя, М. М.) $\text{т}\bar{\text{в}}\bar{\text{о}}\bar{\text{и}}\bar{\text{х}}$ $\text{и}\bar{\text{л}}\bar{\text{т}}$ Мар, $\text{с}\bar{\text{л}}\bar{\text{а}}\bar{\text{в}}\bar{\text{а}}$ $\text{л}\bar{\text{ю}}\bar{\text{д}}\bar{\text{и}}$ $\text{т}\bar{\text{в}}\bar{\text{о}}\bar{\text{и}}\bar{\text{х}}$ $\text{из}\bar{\text{р}}\bar{\text{л}}\bar{\text{т}}$ ДмЛ.

II. 1. 4. Срещу Бан — Дш (1). Съчетанието е тричленно, в което са регистрирани два посесива. Срещу гръцкото съществително име ὑπόδημα в българските преписи се намират три различни думи — синонимите $\text{о}\bar{\text{в}}\bar{\text{о}}\bar{\text{ш}}\bar{\text{т}}\bar{\text{а}}$ (неизвестна дума в старобългарския речник), $\text{ч}\bar{\text{р}}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{в}}\bar{\text{н}}\bar{\text{и}}$ (хапакс в Мар) и $\text{с}\bar{\text{а}}\bar{\text{п}}\bar{\text{о}}\bar{\text{г}}\bar{\text{т}}$, употребени в различни падежи и числа. Видът на синтактичната формула в сравняваните евангелски текстове е $O1 + O2 (= \text{и на } O1) + O2$:

Мк 1:7 $\text{р}\bar{\text{е}}\bar{\text{м}}\bar{\text{е}}\bar{\text{н}}\bar{\text{ь}}$ $\text{ω}\bar{\text{φ}}\bar{\text{ω}}\bar{\text{υ}}\bar{\text{τ}}\bar{\text{ι}}$ $\text{ѣ}\bar{\text{г}}\bar{\text{о}}$ Бан, $\text{р}\bar{\text{е}}\bar{\text{м}}\bar{\text{е}}\bar{\text{н}}\bar{\text{е}}$ $\text{ч}\bar{\text{р}}\bar{\text{ѣ}}\bar{\text{в}}\bar{\text{н}}\bar{\text{е}}\bar{\text{м}}\bar{\text{т}}$ $\text{ѣ}\bar{\text{г}}\bar{\text{о}}$ Мар — $\text{р}\bar{\text{е}}\bar{\text{м}}\bar{\text{е}}\bar{\text{н}}\bar{\text{е}}$ $\text{с}\bar{\text{а}}\bar{\text{п}}\bar{\text{о}}\bar{\text{г}}\bar{\text{т}}$ $\text{ѣ}\bar{\text{г}}\bar{\text{о}}$ [$\tau\omicron\nu\bar{\nu} \text{ι}\bar{\mu}\bar{\alpha}\bar{\nu}\bar{\tau}\bar{\alpha} \tau\bar{\omega}\bar{\nu} \text{υ}\bar{\rho}\bar{\omicron}\bar{\delta}\eta\bar{\mu}\bar{\alpha}\bar{\tau}\bar{\omega}\bar{\nu} \bar{\alpha}\bar{\upsilon}\bar{\tau}\bar{\omicron}\bar{\upsilon}$] ДшБ, $\text{р}\bar{\text{е}}\bar{\text{м}}\bar{\text{е}}\bar{\text{н}}\bar{\text{е}}$ $\text{с}\bar{\text{а}}\bar{\text{п}}\bar{\text{о}}\bar{\text{г}}\bar{\text{о}}\bar{\text{у}}$ $\text{ѣ}\bar{\text{г}}\bar{\text{о}}$ Зогр.

II. 1. 5. Срещу Дм — Дш (1). Синтактичната формула на българската конструкция $\text{в}\bar{\text{т}} + O1 + O2$ стои срещу гръцката $O1 + O2$:

Лк 21:24 $\text{в}\bar{\text{т}}$ $\text{о}\bar{\text{с}}\bar{\text{т}}\bar{\text{р}}\bar{\text{н}}\bar{\text{е}}$ $\text{м}\bar{\text{е}}\bar{\text{ч}}\bar{\text{о}}\bar{\text{у}}$ ДмЛ — $\text{в}\bar{\text{т}}$ $\text{о}\bar{\text{с}}\bar{\text{т}}\bar{\text{р}}\bar{\text{н}}\bar{\text{е}}$ $\text{м}\bar{\text{е}}\bar{\text{ч}}\bar{\text{а}}$ [$\sigma\tau\acute{\omicron}\mu\alpha\tau\text{i} \mu\alpha\chi\alpha\acute{\iota}\rho\eta\varsigma$] Зогр, $\text{в}\bar{\text{т}}$ $\text{о}\bar{\text{с}}\bar{\text{т}}\bar{\text{р}}\bar{\text{н}}\bar{\text{и}}$ $\text{м}\bar{\text{е}}\bar{\text{ч}}\bar{\text{а}}$ ДшС.

II. 2. СРЕЩУ ДАТЕЛЕН ПАДЕЖ — ПРИТЕЖАТЕЛНО ПРИЛАГАТЕЛНО ИМЕ (3). Тези конструкции са двучленни.

Засвидетелстваните притежателни прилагателни имена в някои от българските преписи са *чловѣчъскъ* (с две употреби) и *симоновъ*.

II. 2. 1. Срещу Бан — Ди (1). Тази предложна именна конструкция се представя със синтактичните формули на (ἐπί) + O1+ O2 и на + O1+ O3:

Мт 23:4 на *плѣща члѣкомъ* [ἐπὶ τοὺς ὄμους τῶν ἀνθρώπων] *Бан* — на *плѣща ѳска Зоґр**, на *плѣшта члѣска Мар*, на *плѣща члѣвчъска ДиБ*.

II. 2. 2. Срещу Ди — Бан и Дм (1). Синтактичната формула на конструкцията въ (εἰς) + O1+ O2 се противопоставя на въ + O1+ O3:

Лк 9:44 в *рѣцѣ члѣкомъ* [εἰς τὰς χεῖρας ἀνθρώπων] *ДиС* — въ *рѣцѣ члѣвчѣстѣ ДмЛ*, въ *рѣцѣ члѣвчѣтѣ Бан*, въ *рѣцѣ чсцѣ Зоґр*, въ *рѣцѣ члѣвчѣтѣ Мар*.

II. 2. 3. Срещу Бан и Дм — Ди (1). Тази именна конструкция се намира в съчетание със спомагателния глагол. Гръцкото съществително κοινῶνός 'съучастник, съобщник' е преведено с думите *овѣштъникъ* и *наслѣдъникъ*, които в случая се явяват синоними. Синтактичните формули са *вѣти* (εἰμί) + O1+ O2 и *вѣти* + O1+ O3:

Лк 5:10 *вѣста овѣшника симоноу* [ἦσαν κοινῶνοὶ τῷ Σίμωνι] *Бан*, *вѣсте овѣшника симоноу ДмЛ*, *вѣсте овѣштъника симонови Зоґр*, *вѣсте наслѣдъника симонови Мар* — *вѣста овѣшника симонова ДиС*.

II. 3. СРЕЩУ O2 — ПРЕДЛОЖЕН ИЗРАЗ (3).

II. 3. 1. Срещу Дм — Бан и Ди (1). Синтактичният модел на тази именна конструкция е O1 + O2, но само в преписа от XII век, в *Мар* и в гръцкото евангелие:

Лк 3:3 *крѣщение. покаѣнию ДмЛ* — *крѣщение покааниѣ* [βαπτισμα μετανοίας] *Мар*, *крѣщение на покаанье Зоґр*, *крѣщение. на покаание Бан*, *крѣщение на покаание ДиС*.

II. 3. 2. Срещу Ди — Бан и Дм (1). Конструкцията се намира в съчетание със спомагателния глагол, който заема различно място спрямо нейните членове в отделните преписи. Най-близо до гръцкия източник стои примерът от *Мар*, разграничавайки се само по падежа на O2. Срещу гръцкото съществително θόρυβος отговарят синонимите *млъва* и *влиштъ* (вариант на думата *плиштъ*, регистрирана само в *Супр*). Именната конструкция се представя със две синтактични формули — O1 + *вѣти* + O2 и *вѣти* (εἰμί) + O1+ O2:

Мк 14:2 *млъва вѣдетъ людемъ ДиС*, *вѣдетъ млъва людемъ* [ἔσται θόρυβος τοῦ λαοῦ] *Мар* — *вѣдетъ млъва въ людахъ Бан*, *млъва вѣдетъ въ людахъ Зоґр*, *влиштъ вѣдетъ въ людахъ ДмЛ*.

II. 3. 3. Срещу Бан и Ди — Дм (1). Падежът на O1 в това двучленно именно съчетание е различен. В това отношение преписите от XIII век се противопоставят на глаголическите, които точно предават падежа на гръцкия O1. Синтактичният модел на съчетанието е O2 + O1 срещу O1 + O2 в старобългарските преписи и гръцкия текст:

Мк 7:27 чадомъ хлѣ Бан, чадомъ хлѣвъ ДшС, хлѣва чадомъ [τὸν ἄρτον τῶν τέκνων] Зоґр, хлѣва чадомъ Мар — хлѣва отъ чадъ ДшС.

II. 4. ОТСЪСТВИЕ НА O2 В СРЕДНОБЪЛГАРСКИ ПАМЕТНИК
(2).

II. 4. 1. Наличие на O2 в Дш — отсъствие в Бан и Дм (1). Тази конструкция се намира след спомагателния глагол, но само в Дш тя е тричленна. Затова синтактичните формули са две — вѣти + O1 + O2 + O3 и вѣти (εἶμι) + O1 + O3:

Йо 10:11 азъ есмь пастырь овцамъ доврѣ ДшС — азъ есмь пастырь доврѣ [ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός] Зоґр, пастырь доврѣ Мар, пастырь доврѣ ДмЛ, пастырь доврѣ Бан.

II. 4. 2. Срещу Бан и Дш — Дм (1). Това предложно именно съчетание е многочленно и се представя със синтактичните формули вѣ + O1 + O2 + O3 и вѣ (εἰς) + O1 + O2 + O3 + O3:

Йо 13:2 въ срѣце июдѣ скариотъскомоу Бан, въ срѣдѣце июдѣ симоновоу· искариотъскоуемоу [εἰς τὴν καρδίαν... Ἰουδᾶς Σίμωνος Ἰσκαριώτου] Зоґр, въ срѣдѣце июдѣ симоновоу искариотъскоуемоу Мар, въ срѣце июдѣ симоновоу искариотъскомоу ДшС — въ срѣдѣци июда симонъ искариотъскын. да и прѣдасть ДмЛ.

II. 5. ОТСЪСТВИЕ НА O1 В СРЕДНОБЪЛГАРСКИ ПАМЕТНИК
(1).

II. 5. 1. Наличие на O2 в Дм — отсъствие на O1 в Дш (1). В тази именна конструкция срещу грѣцкия O1 ἀρχή в българските преписи се откриват синоними, разграничаващи се само по префиксите — зачѣтѣкъ (неизвестна дума в старобългарския речник) и начѣтѣкъ. Нейният синтактичен модел е O1 + O2 срещу O1 + O3. Фиксираните в Бан несъответствия срещу O2 са две — към прекия обект има съгласувано определение, а вместо абстрактното съществително име знаменье се открива форма на сегашното страдателно причастие знаемъ.

Йо 2:11 се же створи зачатокъ знаме[ме]ниемъ [ἀρχὴν τῶν σημείων] ДмЛ, начѣтѣкъ знамениемъ Зоґр, начѣтѣкъ знамениемъ Мар — се твори знамениемъ ДшС, се створи начѣткъ знаеме Бан.

Описаните в II. именни конструкции, в които O2 е съществително име в дателен падеж, са 17. Броят на подобраните конструкции от шестте евангелски текста е 74.

1. Отношението между евангелските текстове от XII и XIII век:

– Срещу осем конструкции с O2 в дателен падеж се открива *Genitivus possessivus*, отношението дателен : родителен падеж в Бан е 7:0, в Дш — 3:4 и в Дм — 3:3;

– Съотношението дателен падеж : притежателно прилагателно име

е засвидетелствано в три конструкции, а в отделните преписи то е 2:1 в *Бан*, 1:2 в *Ди* и 1:1 в *Дм*;

– Срещу три конструкции с *O2* стои предложен израз — в **Мк** 7:27 и 14:2, **Лк** 373;

– При две конструкции в някои преписи липсва *O2* — наблюдава се в **Лк** 10:11 и 13:2;

– Срещу една конструкция липсва *O1* в препис от XIII век — в **Йо** 2:11;

– Общият брой на съчетанията с приименна употреба на съществително име е 33. Оказа се, че количественият показател в отделните среднобългарски преписи е еднакъв — по 11 във всеки. Известно различие съществува при групиране на конструкциите според падежа на *O2*. Съотношението *дателен* : *родителен* падеж в *Бан* е 11:0, а в *Дм* и *Ди* данните съвпадат — 7:4.

2. Отношението между среднобългарските и глаголическите четириевангелия:

– В старобългарските евангелски преписи отношението *дателен* падеж : *притежателно* прилагателно име е 1:2 и в *Зогр*, и в *Мар*;

– Общият брой на именните конструкции в глаголическите четириевангелия е 26. В тях отношението *дателен* : *родителен* падеж е 7:7 в *Мар* и 5:7 в *Зогр*;

– Отношението *общо* : *различие* със среднобългарските преписи е: с *Бан* — 8:8 в *Зогр* и 7:8 в *Мар*; с *Ди* — 9:7 в *Зогр* и 8:6 в *Мар*; с *Дм* — 7:5 в *Зогр* и 8:7 в *Мар*.

3. Отношението между българските преписи и гръцкия източник:

– В използваното за сравнение гръцко евангелие се откриват съответствия на 15 именни конструкции, тъй като: в **Йо** 10:11 липсва *O2* (както е в глаголическите преписи, *Дм* и *Бан*); в **Лк** 2:32 не може да се определи падежът на *O2*, понеже съществителното от еврейски произход *Ἰσραήλ* не се скланя, а е употребено без член;

– Съотношението *дателен* : *родителен* падеж е 1:14;

– Отношението *общо* : *различие* с българските евангелски преписи е следното: 5:10 в *Ди*, 2:12 в *Бан*, 2:9 в *Дм*, а 8:9 и в *Зогр*, и в *Мар*.

4. Като *O2* в дателен падеж са регистрирани следните съществителни имена: *конкретни* (14) — *чловѣкъ* (3 пъти, от които веднъж *чловѣкъ* *грѣшникъ*), *издранлъ*, *июда*, *кръвъ*, *людьє*, *мечь*, *нево*, *овоушта*, *отъць*, *пастырь*, *симонъ* и *члдо*; *абстрактни* (2) — *знамєньє* и *миръ*; *отглаголни* (1) — *покапаньє*.

5. *Съществителните* имена, употребени като *O1*, са: *конкретни* (13) — *рѣка* и *сръдцьє* (по 2 употреби), *людьє*, *овѣштъникъ*, *овьца*, *острьє*, *отъць*, *плешти*, *рємєнь*, *спасєь* и *хлѣвъ*; *абстрактни* (2) — *зачатъкъ* и *млѣва*; *отглаголни* (2) — *кръштєньє* и *тєчєньє*.

6. Основният синтактичен модел на именните конструкции, описани в **П.**, е *O1* + *O2*, като без разширение са 4. Синтактичният модел само на една

конструкция е $O2 + O1$ (в *Бан* и *Дш*) срещу $O1 + O2$ (в *Зогр*, *Мар* и гръцки) в Мк 7:27. С най-различни синтактични формули се представят 12 конструкции: *двучленни* (6) — *предлог* + $O1 + O2$ (4), *вѣти* + $O1 + O2$ (в Лк 5:10), $O1 +$ *вѣти* + $O2$ (в *Дш*) срещу и *вѣти* ($\epsilon\acute{\iota}\mu\acute{\iota}$) + $O1 + O2$ (в *Мар* и гръцки) в Мк 14:2; *тричленни* (5) — $O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O2$ в Мк 1:7 и Лк 8:44, *вѣ* + $O1 + O2 +$ $O3$ (в *Бан*) срещу *вѣ* ($\epsilon\acute{\iota}\varsigma$) + $O1 + O2 + O3 + O3$ (в *Зогр*, *Мар*, *Дш* и гръцки) в Йо 13:2, *вѣти* + $O1 + O2 + O3$ в Йо 10:11, *вѣти* + $O3 + O2 + O1$ (в *Бан*) срещу *вѣти* + $O3 + O3 + O2 + O1$ (в *Дм*) и ($\epsilon\acute{\iota}\mu\acute{\iota}$) + $O1 + O2$ (в *Зогр*, *Мар*, *Дш* и гръцки) в Йо 4:42; *четиричленна* (1) — *вѣ* + $O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O3 + O2$ (в *Зогр*, *Мар* и *Бан*) срещу $\epsilon\acute{\iota}\varsigma + O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O2$ (= и на $O1$) + $O2$ (в гръцки) и $O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O3 + O2$ (в *Дм*) в Лк 2:32.

ОБОБЩЕНИЕ НА ДАННИТЕ

При отчитане на *общи* и *различни* примери между шестте четириевангелия по-нататък се имат предвид не само конструкциите с $O2$, но и други примери, отразени в анализа.

1. Отношението между евангелските текстове от XII и XIII век:

– Описаните в тази работа именни конструкции с $O2$ съществително име (родителни и дателни употреби) са 69. Общият брой на конструкциите, извлечени от трите среднобългарски преписа, е 142, от които 52 в *Дш*, 48 в *Бан* и 42 в *Дм*;

– Съотношението *родителен* : *дателен* падеж е 37:11 в *Бан*, 28:24 в *Дш* и 22:20 в *Дм*.

– Съотношението *родителен* падеж : *притежателно* прилагателно име в *Бан* е 4:6, в *Дш* е 4:5, а в *Дм* е 6:3, а *дателен* падеж : *притежателно* прилагателно име е 2:1 в *Бан*, 1:2 в *Дш* и 1:1 в *Дм*. Следователно противопоставянето $O2$: *притежателно* прилагателно е 7:4 в *Дм*, 6:7 в *Бан* и 5:7 в *Дш*;

– Съотношението *наличие на* $O2$: *отсъствие на* $O2$ е 9:3 в *Дш*, 5:6 в *Бан* и 3:6 в *Дм*.

2. Отношението между среднобългарските и глаголическите четириевангелия:

– Общият брой на конструкциите с $O2$ в старобългарските преписи е 112, от които 58 в *Мар* и 54 в *Зогр*;

– Съотношението *родителен* : *дателен* падеж е 45:9 в *Зогр* и 46:12 в *Мар*;

– Съотношението $O2$: *притежателно* прилагателно име е 8:5 в *Мар* и 7:6 в *Зогр*;

– Съотношението *наличие на* $O2$: *отсъствие на* $O2$ е 7:5 в *Зогр* и 6:6 в *Мар*;

– Съотношението *общи* : *различни* примери с преписите от XII и XIII век е: с *Бан* — 42:20 в *Зогр* и 38:22 в *Мар*; с *Дш* — 32:31 в *Зогр* и 32:33 в *Мар*; с *Дм* — 22:17 в *Зогр* и 25:15 в *Мар*. Тези данни показват, че *Зогр* и *Бан* имат

22 общи конструкции повече от различните, *Зогр* и *Дм* — 5 общи повече, а *Зогр* и *Дш* — само една обща повече; *Мар* и *Дм* имат 10 общи конструкции повече от различните, *Мар* и *Бан* — 6 общи повече, а *Мар* и *Дш* — само една различна повече от общите.

3. Отношението между българските преписи и гръцкото евангелие:

– Регистрираните в използвания за сравнение гръцки евангелски текст приименни падежни употреби са 59. Срещу 4 български конструкции няма пълно съответствие, защото: в два примера не може да се посочи в кой падеж е *O2* — в Мт 27:56 (Ἰωσήφ) и Лк 2:32 (Ἰσραήλ), тъй като тези лични имена са от еврейски произход, не се скланят, а са употребени без член, формата на който определя падежа; в Йо 10:11 липсва *O2* (така е в глаголическите преписи, *Дм* и *Бан*); в Лк 8:14 предложното съчетание е съчинително (така е в глаголическите преписи);

– Съотношението *родителен* : *дателен* падеж е 55:4. За две от тези применни употреби (родителна и дателна) трябва да се отбележи, че в два стиха срещу българското съчетание в гръцкия текст съответства сложна дума: в Мт 24:43 *господинъ храма* — ὁ οἰκοδεσπότης, в Мк 14:14 *господинноу домоу* — τῷ οἰκοδεσπότη;

– Съотношението *наличие на O2* : *отсъствие на O2* е 5:6;

4. Съществителните имена, засвидетелствани като *O2*, се отнасят към следните видове: *конкретни* (55) — *иоръданъ* (6 пъти), *кръвъ* (4), *виноградъ*, *гровъ*, *ноштъ* и *чловѣкъ* (по 3 пъти), *вратъ*, *домъ*, *отъць* и *тръжьникъ* (по 2 пъти), *вода*, *воєвода*, *врагъ*, *въдовица*, *гѣона*, *днь*, *издраилъ*, *июда*, *людье*, *мати*, *мечъ*, *младъньць*, *морѣ*, *небо*, *овоушта*, *опрѣснъкъ* *паска*, еврейски *Великден*, *отроковица*, *плодъ*, *пастъръ*, *пророкъ*, *симонъ*, *сионъ*, *сждъ*, *храмъ* и *члдо*; *абстрактни* (11) — *животъ* (2 употреби), *богатъство*, *владъчьство*, *знаменье*, *илѣнье*, *миръ*, *свѣтъ*, *слово*, *сънъ* и *цѣсаръство*; *отглаголни* (3) — *покапанье* (2 пъти) и *очиштенье*.

5. Видовете съществителни имена, регистрирани като *O1*, са: *конкретни* (55) — *полъ* 'другият бряг (на река, на море)' (7 употреби), *господинъ* (5), *стража* (3), *двѣрь*, *дъска*, *днь*, *источникъ*, *отъць*, *плодъ*, *ржка*, *сръдце*, *сънъ*, *сѣмѣ* и *хлѣбъ* (по 2 пъти), *врѣмѣ*, *господъ* 'господар', *гровъ*, *домъ*, *евангѣлье*, *кънига*, *лѣто*, *людье*, *мати*, *овъштъникъ*, *овъца*, *острье*, *плешти*, *ременъ*, *сестра*, *съкровиште*, *съпасъ* и *оуста*; *абстрактни* (7) — *зачатъкъ*, *млъва*, *овласть*, *печаль*, *сила*, *тагота* и *оуспенье*; *отглаголни* (7) — *въскрѣшенье* и *точенье* (по 2 пъти), *кръштенье*, *обѣтованье* и *теченье*.

6. Основният синтактичен модел на анализирани именни конструкции е *O1 + O2*, а примерите без разширение са 19. Само при две конструкции синтактичният модел е *O2 + O1* (в Мт 27:56 и Мк 7:27). Другите конструкции се представят с най-различни синтактични формули:

двучленни (20) — *предлог + O1 + O2* (17) и *вѣти + O1 + O2* (в Лк 5:10), *O1 + вѣти + O2* (в Мк 14:2), *O1 + O2 + вѣти* (в Йо 12:36);

тричленни (25) — $O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O2$ (в Мк 1:7, Мк 5:29, Лк 2:22, Лк 8:44 и Лк 19:25), $O1 + O2 + O3$ (4 конструкции), $O3 + O1 + O2$ (в Мк 3:8), *предлог* + $O1 + O2 + O3$ (3), *предлог* + $O3 + O1 + O2$ (10), **вѣти** + $O1 + O2 + O3$ (Йо 10:11), **вѣти** + $O3 + O2 + O1$ (в Йо 4:42);

четричленни (2) — **вѣ** + $O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O3 + O2$ (в Лк 2:22) и **вѣ** + $O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O2 + O3$ (в Лк 3:4);

петчленни (1) — **вѣ** + $O3 + O1 + O2$ (= и на $O1$) + $O2 + O3$ (в Лк 3:1).

Наличието на несъответствия в описаните именни конструкции се дължи на причини от най-различен характер. Анализираните 69 конструкции с $O2$ съществително име в родителен (52) и в дателен (17) падеж, а така също и общият брой (313) илюстративни примери от сравняваните шест четиревангелия позволяват да се направят някои по-важни изводи.

1. Една от причините за различния брой именни съчетания между среднобългарските четиревангелия — 52 в *Ди*, 48 в *Бан* и 42 в *Дм* — е фактът, че преписът от XII век не съдържа Евангелието от Матей (където се намират 11 от нашите примери), а от Марко и Лука липсват по няколко листа (където се намират Мк 1:7 и Лк 7:27).

2. Обобщените данни от съотношението *родителен* : *дателен* падеж сочат, че най-голям е броят на родителните употреби в старобългарските преписи, където те са повече от дателните — в *Зогр* с 36 повече, в *Мар* с 34, а след тях се нарежда *Бан* с 26. Разликата между родителните и дателните употреби при другите две среднобългарски четиревангелия е незначителна — *Ди* има 4, а *Дм* има 2 примера повече от дателните.

3. При 13 именни съчетания причина за несъответствието между българските преписи е изразяването на притежание по друг начин — чрез притежателни прилагателни имена. Еднакъв брой прилагателни (по 7 употреби) имат преписите от XIII век. Според броя на регистрираните прилагателни подреждането на другите преписи е: *Зогр* (6), *Мар* (5) и *Дм* (4). Може да се сочат и други сведения, например, общите конструкции между глаголическите и среднобългарските тетраевангелия. Тук се причисляват примерите с: *Ди* (в Мт 21:16 и Мт 23:4), *Дм* (в Йо 6:48), *Бан* и *Дм* (в Лк 9:44), *Бан* и *Ди* (в Мк 6:48) и *Бан* (в Лк 10:19, но само със *Зогр*). Независимо че са малкобройни, тези примери отразяват една от особеностите на българския език, регистрирана най-напред още през първия писмен период от неговия исторически развой. А това е предпочитаната употреба на притежателни прилагателни имена вместо приименни падежни употреби за изразяване на притежание.

4. Срещу 12 именни конструкции в някои от четиревангелията отсъства $O2$. По 6 примера без $O2$ се срещат в *Мар*, *Дм*, *Бан* и гръцки, в *Зогр* те са 5, а в *Ди* — 3. Установи се, че преписите от XIII век имат по 3 общи примера без $O2$ със старобългарските преписи и гръцки, а *Дм* има 3 общи

примера с гръцки и по 2 примера със *Зогр* и *Мар*. Сред примерите с *О2*, засвидетелствани само в среднобългарски преписи, са: конструкциите в Лк 12:38 и Лк 16:8 (в *Бан* и *Ди*), в Мк 12:2 и Мк 14:42 (в *Дм*) и в Йо 10:11 (в *Ди*). Тези примери дават основание да се предположи, че българският книжовник е добавил определение в родителен падеж (в 4 стиха) и в дателен (в 1) с цел да конкретизира своята мисъл, за да бъде тя по-ясно изразена.

5. Срещу *О2* в някои от българските преписи се открива:

– *предложен* израз в 4 стиха — в Мк 7:27 (в *Дм*), в Мк 14:2 (в *Бан* и *Дм*), в Лк 3:3 и Лк 24:49 (в *Бан*, *Ди* и *Зогр*);

– *наречие* в Мт 14:25 (в *Бан*).

6. В Йо 2:11 липсва *О1*, което означава, липсва и конструкция. Такъв пример има само в *Ди*. В *Бан* пък срещу *О2* са регистрирани други две несъответствия — към прекия обект има съгласувано определение, а вместо абстрактното съществително **знамѣньѣ** е използвана форма на сегашното страдателно причастие **знаѣмѣ**.

7. Оказа се, че съотношението *общи* : *различни* примери между българските евангелски преписи и сравнявания гръцки източник е следното: 34:24 с *Бан*, 23:31 с *Ди*, 19:20 с *Дм*, 46:21 с *Мар* и 43:23 с *Зогр*. Тези сведения сочат, че глаголическите преписи се намират най-близо до първоизточника, защото съответствията в *Мар* са с 25 повече от различията, а в *Зогр* — те са 20. От среднобългарските четириевангелия само *Бан* има 10 общи конструкции повече от различните. При другите два среднобългарски преписа различните примери са повече от общите — в *Ди* те са 8, а в *Дм* има само един пример повече от общите. Като се има предвид времепоявата на отделните български преписи, този факт би могъл да има обяснение. Дали обаче подобно отношение се наблюдава и при другите общи и различни примери (включително и конструкциите с *О2* местоимение, и конструкциите с *О2* субстантивирано прилагателно име и субстантивирано причастие), а така също и при именните конструкции с паралели, ще покаже бъдещо проучване на целия текст на посочените среднобългарски преписи в сравнение с глаголическите четириевангелия и с гръцкия евангелски текст.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

Ас = Асеманиево евангелие

Бан = Банишко евангелие

Дм = Добромирово евангелие, като при цитиране на примерите се конкретизира в коя част са регистрирани: *ДмС* — в Синайската част (от Мк 2:7 до Мк 9:19), а *ДмЛ* — в Ленинградската част (от Мк 9:31 до Йо 21:25).

Ди = Добрейшево евангелие, като при цитиране на примерите се конкретизира

в коя част са регистрирани: *ДиБ* — в Белградската част (от Мт 10:27 до Мк 7:4), а *ДиС* — в Софийската част (от Мк 9:21 до Йо 21:25).

Зогр = Зографско евангелие, а със *Зогр** се означават данните от допълнителната част към *Зогр* (от Мт 16:20 до Мт 24:20)

Мар = Мариинско евангелие

Сав = Савина книга (Савово изборно евангелие)

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Велчева 1975 = **Велчева, Б.** Добромирово евангелие. Български паметник от началото на XII век. С., 1975.

Дограмаджиева 1981 = **Дограмаджиева, Е.** Езиково описание. — В: Банишко евангелие. Среднобългарски ламетник от XIII век. Подготвили за печат с увод и коментар **Е. Дограмаджиева и Б. Райков.** С., 1981.

Милев — Михайлов 1956 = **Милев, А., А. Михайлов.** Учебник по гръцки език за духовните училища. С., 1956.

Минчева 1964 = **Минчева, А.** Развой на дателния притежателен падеж в българския език. С., 1964.

Nestle — Aland 1983 = **Nestle, E., K. Aland.** Novum Testamentum graece. Stuttgart. 26. Auflage, 1983.

Цонев 1906 = **Цонев, Б.** Добрейшево четвроевангелие. Среднобългарски паметник от XIII век. — В «Български старини». Кн. I, С., 1906.